

RÉGI CÉLOK UJ TORNÁI ELÉ

FOLYÓIRATOK ÉLETE is, mint minden élet, fény és árny váltakozásából, nekilendülésekből és megtorpanásokból, az energiák teljességének dübörgő iramából és tompult ütemű ellankadásaiból áll. Nincs máskép és nem is lehet máskép. Olykor bővérű túlradással buzog minden életerő, magasan lobog a lelkesedés, a lélek tétovaságának minden zsilipjét egyszerre rántja fel a mérészedzett akarás. Ilyenkor szinte nincs lehetetlenség. Minden sikerül. És ez a siker görgetegszerűen sodorja magával az odamágnesezett rokonszenveket. Aztán hirtelen elapadnak a megzajdult vizek. A tápláló források kiszáradnak vagy eltömődnek. A megcsitult folyam biztos nyugodt medrében csörgedez. Halk morajlása szelíd álmokat ringat. De félni lehet, hogy az álmok tarka képei árnyba mosódnak s az egészséges, nyugalmas üdítő álom a tehetetlenség letargiájába merül.

A Napkelet is átfutott minden pályának ezeken az elkerülhetetlen változatain. Amikor elindult, úgy kellett éreznie a magyar közvéleménynek, hogy a szívünk homályos mélyein szunnyadó ősi áhitatokat tömjénező címe nemcsak a célok és alkotások ellentétét jelenti egy bomladozó irodalmi kor és irány tépett lobogójával szemben, nem is az irodalmi égtáj fordulását, üres és maradi ábrándok kínai falával való elzárkozást a napnyugati eszmék elől. Éppen ellenkezőleg, mindenki a hajnali megújulás biborral ébresztő harsonáját érezte benne. A háborút követő bizonytalan zürzavarban, az

ízlések és irányok bomlott kavargásában, a minden partot és révet homályba rejtő ködben éltető tiszta sugarakat villantott. Az élet nagy felbuzdulásának sürgető sodrával indult, hogy ellenállhatatlan erővel ragadja ki a magyar szellemiséget a süppedő ingoványból s ragadja új, biztos és tisztult közízlés felé.

A MAGYAR SZELLEMISÉG vára megerősödött azóta. Új bástyái épültek új tehetségekből, alapjai szélesültek, szilárdultak. Szép, magas, csipkés tornyai sudárlottak fel a napközelség ragyogásába. Sáncárcjai megtisztultak. A nehéz párákat, a nyálkás, árnyaktól vemhes, dohos illatú ködöket egészségesebb szellők úzték el ormai fölül. Tisztább és derültebb volt az ege s ha jöttek olykor sötétebb éjszakák, fároszainak forgó sugára keményen és lankadatlanul hasogatta a sötétség testét.

Talán ezért ernyedte meg falai közt az őriző és harcos seregek ébersége. Nem volt, vagy nem volt olyan nagy a veszedelem, hogy szüntelen az izzó feszültség felső fokára csigázza a strázsák figyelmét. A kelő nap elterült a déli tikkadtság rest verőjén s talán már édes szenderekkel hajolt volna nyugovóra is. Nem volt olyan határozott a cél, nem volt parancsoló kényszer, a közízlés kezdte megtalálni töretlen sugárba nyíló útját, a magyar szellemiség újra önmagára lelt. Ezért lankadtak olykor el a Napkelet száguldó paripáinak gyeplői. Ezért engedett az iram heve. Valami homályos sejtelem azt súgta, hogy nem kell már annyira erjesztő kovásznak, örökkön suhogó ösztökének lennie. Forgott a gép, az alkotó talán

megengedhetett magának egy kis pihenést. És bekövetkeztek olykor a természetes nyugalmi pillanatok, amelyekre a legacélosabb pattanásokra kész rugónak is szüksége van.

De mintha ma lejáróban volna ez a nyugalmi idő. Az erők, amelyeket a tiszta magyar szellemiségnek magáraeszmélése visszaszorított, amelyeket a napkelet hajnala éjszakájukba kergetett, mintha megérezték volna, hogy engedett az ellenállás. A legkisebb réseken is szüremlenek már vissza és biztos nyomulással foglalnak el minden szabadon hagyott teret. Még láthatatlanul, de megsejthetőn leselkednek minden gyöngülő fal mögött. Ugrásra készen várják a percet, hogy előrobbanhatnak a másodrendűség, az elmaradottság, a tehetségtelenség bélyegét süthessék rá arra, ami pedig csak az erők biztos tudatában megengedett hangvölgy volt két zenitig zengő hullám között.

A MEGUJHODÁS PERCE elérkezett. Rázzuk fel az ernyedteket, csendüljön újra ezüstösen és messze szárnyalón a megint feszültre ajzott húr. Az alap, az egyedül lehetséges alap, — még Horváth János jelölte meg a Napkelet első számában — ma is szilárd. Az utat, amelynek kiépítését ugyancsak ő kezdte, ismerjük. Azon kell haladnunk tovább. A Napkeletnek szent és győzelmes hagyományai vannak, azokat kell tovább építeni egy még szélesebb szemhatáru, még izgalmasabb távlatokba táruló, még tisztább és áthatóbb fények világításában fürdő jövő felé.

Össze kell hoznunk, egységbe kell fognunk minden magyar erőt, közös hatalmas orchesterben megzendíteni minden magyar tehetséget. Az irodalmi szakadás, amelyet valamikor jobbról-balról mesterségesen szított látszat-ellentétekkel próbáltak mélyíteni és áthidalhatatlanná tenni,

régen megszűnt. Harcos, kemény vezére, Ady rég beleépült a magyar irodalom jogfolytonosságába s az inkább politikai, mint irodalmi magú viharok, amelyeket körülte még felkavarni próbálnak, tehetetlenül porlanak szét az e téren már egységessé szilárdult magyar közvélemény falán.

A Napkeletnek is távol kell tartania magától minden politikát, de következetes irodalompolitikával kell kiharcolnia a magyar tehetségnek, a magyar alkotó geniusznak érvényesülését. Nem játszhatik gyermekes buvódit a jobb és bal furfangosan tologatott jelszavai közt, nem rakhatja magára a nemzedékek szűk határai közé való zárkózás béklyóit, nem szegődhet elvakult harcosává egyedül üdvözítővé kikiáltott irányoknak, amelyek végeredményében évekkel termő és évekkel haló divatok. De annál lankadatlanabban kell harcolnia azért, hogy sorompóiba állítson mindenkit, akiben érzi a tehetséget s akiben ez a tehetség magyar, a műveltség felső szintjein mozog s akármilyen merész célokot keresve is bele tud kapcsolódni irodalmunk és szellemiségünk lelki ősiségébe.

MAGYAR LÉLEK ÉS EURÓPAI LÁTÓKÉP, ez az a két határkö, melynek mérhetetlenül tág terében csodálatos monumentuma épülhet meg a teljes magyar szellemiségnek. Minden elfér itt, és mennél gazdagabban és mennél változatosabb kövekből építjük fel, annál hatalmasabb, annál lenyűgözőbb, annál csalogatóbb lesz. Nem kell megriadni stílusterések vádjától. Nem finomkodó sznoboknak építjük a magyar szellemiség Escoriálját, hanem az ezerarcú, ezervágyú és ezerszükségű életnek. Az alap lehet zord ciklopszi fal a mult komor termésköveiből rakva, de csipkés donjonjait, karcsú loggiáit jószagú szellők üde mentái járhatják.

Derűs, verőfényes szabadterein jól érezheti magát az ifjúság s az öblös termekben a férfikor higgadt méltósága. Meg kell építeni az összekötő folyosókat, a titkos lépcsőket, amelyek egyik kortól a másikhoz, zárkózottabb felfogástól a nyiltabbhoz vezetnek. A régi magyar irodalom új szempontok értékelésében kaphat új, érdekes átvilágítást. S a legújabb törekvések a multak örök analogiáinak megértető diapazonjaira hangolva tárhatják ki zártabb szépségüket az előző nemzedékek számára.

A vár nem lehet ellensége a kunyhónak sem. Az irodalom nem zárkozhat szenvelő és hideg eszteticizmus sémáiba az ujjongó és fájó, a virágzó és vérző élet elől. Az irodalom szellemiségébe beletartozik annak szociális tartalma is, amely nem éri be a hedonisztikus ragyogás fárasztó gyönyörével, hanem gyöngéd, irosztó kézzel hajlik a marjult sebek fölé.

Sok szó esik ma az irodalomban az új népiségről. Ez sem tisztán stílus és tárgykör kérdése. Mély szociális hivatottság buzog benne. Le akar nyúlni az alkotó erők mélyebb, ősbibb rétegződésű talajába, ott, ahol a nép mesélő kedve, képfomáló, játékos képzelete gyökeredzik s ezektől a termő talajnedvektől megduzzadva keres egyszerűsödést, megtisztulást és tökéletesedést egy új klasszicizmus harmoniája felé. És az újnépiség sem maradhat ki a Napkelet programjából kivéve azon a ponton, ahol igaz céljaitól eltávolodva új forradalmi szándékok takarójává válik.

De éppen úgy nem hiányozhatik ebből az épületből az elefántcsonttorony sem. A legmagasabb szellemeknek egészen szűz és sejtelmes szépségektől terhes, a földi szféráktól félig már elszakadt, kristályos csúcsok tiszta sugárzásában tenyésző irodalma. Szükség van ezekre a titokzatos, sokszor félelmes szépségű ide-

gen virágokra is. Olyanok, mint az orchideák szírom- és illatcsodái, hiába teremnek tikkadt üvegházak fülledt forróságában, mögöttük rejtelmesen ott zúgnak az ismeretlen őserdők, amelyeknek buja televényéből fakadtak.

És kilátókat kell építeni, ahonnan Európa minden tájára ellátunk. Hiába tombol a gazdasági elzárkózás, hiába élesztgetnek chauvin barbarizmussal rég elporladt pogányságokat, minden akadályon keresztül kialakulóban van egy új humanizmus, amelynek szintén meg kell találni és virágba szökkeníteni új renaissanceszát. De ezeréves hagyomány jelöli ki számunkra ezt az utat. Figyelő szemünknek mindig ott kell égni Rómán, Párizson, Londonon. A magyar szellemiség mindig nyugatról termékenyült meg és abban volt az ereje, hogy magyarra tudta áthevíteni mindazt, ami idegen vérátömlesztésekkel ereit gyarapította.

Keleten robogott fel az égre a magyarság napja, de új fényt mindig nyugatról kapott.

A BIRÁLAT BÁTORSÁGA és kötelező kényszere sem hiányozhatik a gyűjtőszemlélet messze szálló mérészsége mellett. Ismét itt az idő, amikor a harcos kiállás állandó vigyázatában kell az eszmék és művek áradásának nekifeszülnünk. Bátor, kemény és igazságos kritika sohasem volt szükségesebb, de sohasem volt nehezebb, mint ma. Szellemi túltermelés korát éljük. A megvesztegető technikai készség, a megtanulható fogások külsőséges virtuozsága gyakran boszorkányos szemfényvesztéssel leplezi a bensőség, az igazi tehetség hiányát. Pedig éppen ettől a pusztá mesterségbeli készségektől, az irodalomnak ettől a vásári, ravasz üzleti elvektől kormányzott túlszaporodásától kell megtisztítani a ma-

gyar szellemiséget, mert ez végeredményében a teljes elposványosodáshoz vezet.

De ennek a kritikának a magános elmélyedés lelkiismeretébresztő perceiben kell keményen számot vetnie mindennel és elsősorban önmagával. Nemcsak kifelé kell érvényesülnie ennek a kemény kritikai attitűdnek, hanem befelé, önmagunkkal szemben is. Nem arról van itt szó, hogy iskolás szabályok prokrustes agyába próbáljunk beletörni olyan új formákat, és új tehetségeket, amelyekből talán új szabályokat szűr le egy jövőendő esztetika. Tisztán írói lelkiismeretűnkre, kipallérozott ízlésűnkre, az idegen rezdülésekbe átidegződő intuíció delejes erejére támaszkodva próbáljuk megsejteni a tiszta szépségeket, lemérni az eszmék súlyát, összehangolni az alkotó dallamát és közönség rezonanciáját. Ebben benne van a kritika teljes szabadsága, de talán az a kötelessége is, hogy elismerjen mindent, ami elismerésre méltó, ám annál kiméletlenebbül igyekezzék lenyenesni mindent, ami túlburjánzás, ami a méltó értékek szabad tenyészetét akadályozza. Ennek a kritikának nemcsak a jót kell megvédeni, hanem vissza is verni azt, ami kártékony. Rendet kell teremtenie az eszmék zűrzavarában, világot gyújtani ott, ahol a homály kezd kétséssé tenni a biztos eligazodást. A Napkeletnek az a hivatása, hogy állandóan ott tartsa kezét a magyar szellemiség életének minden főerén s mint az érzékeny szeizmográf reagáljon azoknak minden rezdülésére. Hallassa szavát minden vitás kérdésben. Vegye újra kezébe azt a biztos iránytűt, amelyet indulásakor erősített hajójára s magyar és művészi lelkiismeretének ezt az iránytűjét kérdezze untalan, ha szellemiségünk bármely kérdésben döntést sürgető dilemmák tétova útkereszteződései elé érkezik.

Ezekkel a gondolatokkal állok oda magam is a régi iránytű mellé, mint a Napkelet hajójának másodkormányosa. Csak szállani, szállani messze, új hősi vizekre. Talán viharok elé, talán új napzárporok gyémánt ragyogásába. De verőkön és viharokon át egyetlen vágytól sarkalva, hogy a Napkelet csakugyan az legyen, aminek indult, az egész emelkedettebb magyar szellemiség küzdő stadionja.

Kállay Miklós.

A háromszázéves francia Akadémia.

(1635—1935.) *

Az «akadémia» szót a görögöktől kapta az európai műveltség. Athénen kívül egy ligetet hívtak így, ahol Platon szokott tanítani és ahol halála után is filozófiai iskola virágozott mintegy ezer éven keresztül. Az akadémia virágkora a renaissance, amikor állítólag 700 különféle akadémiát alapítottak Olaszországban. Ezek az intézmények azonban még közelebb állottak a Platon-féle akadémiához, ami az iskola és a rokongondolkodású férfiak egyesülete közötti átmeneti alakulat volt.

A mai értelemben vett Akadémia őse a párisi. Tulajdonképpen véletlen hozta létre, ha vannak véletlenek a történelemben. 1629 körül néhány író és tudós jött össze Conrart-nál, mert ebben az időben — az udvari és városi élet kialakulásának korában — az emberek szívesen jártak egymáshoz. Az egyik közülök, Bois-robot, bejáratos volt Richelieu-höz és értesítette összejöveteleikről. Richelieu mindent megszervezett, ahová a keze ért. Ez a társaság adta neki a gondolatot, hogy az irodalmat is megszervezze valahogyan. 1634-ben Conrart megírja az alapszabályokat és a következő évben a király jóvá is hagyja. Ezzel megalkult az első modern értelemben

vett akadémia. A régebbi — görög és olasz — típustól különösen az választja el, hogy már nem az azonos filozófiai vagy tudományos meggyőződés a csoportosulás alapja, hanem a minőségi elv. A negyven legjobb író akarták egy területet foglalni. Mivel irodalmi téren biztos érték-mérő nincsen, ez első alkalommal sem sikerült, azóta is állandó támadások célpontja ezért minden akadémia. A másik gondolat, ami itt érvényesült először, hogy nemcsak írókat és tudósokat vettek be a negyven «halhatatlan» közé, hanem az irodalmat kedvelő előkelőségeket is.

Az akadémia külső történetében a forradalom jelent nagyobb változást, amikor újabb osztályokkal bővítik ki. 1806-ban alakult ki a francia akadémia mai szervezete véglegesen, amikor «Institut de France» néven foglalják össze az öt osztályból álló tudományos társaságot, amelynek első osztálya a régi Akadémia.

Érdekes olvasmány az Académie Française első éveinek története. Ez a Richelieu által összehozott társaság azt sem tudja, mihez kezdjen. Gondolnak sok mindenre, végre az akkor divatos nyelvtisztítás mellé kötik le magukat. Ennek az eredménye a szótárkiadó munkásság, amelyet hosszú előkészület után 1694-ben kezdenek meg s azóta is folytatnak. (Ezek az u. n. «Dictionnaires d'usage»). A francia akadémia sokat emlegetett, még mindig befejezetlen szótára, a «Dictionnaire historique» jelenleg a «D» betűig jutott el.)

Mint minden akadémia, a francia is a konzervativizmus képviselője. Legfőbb szempontja még ma is a nyelvtisztaság és a jó francia stílus. Az e téren szerzett érdemekért sok mindent megbocsátanak. Ezért meglepő néha a tagválasztás. Ezen a réven jutott be Anatole France, vagy mostanában Paul Valéry. Különben

tagjainak megválasztásában erősen konzervatív. Az írók közül a nagy újítók nem számíthatnak rá, hogy meghívják a halhatatlanok közé. Sokkal több esélyük van a dilettáns arisztokratáknak, papoknak és magasrangú katonáknak.

Az alapítók erre nem gondoltak, de idővel minden akadémia vállania kell a hagyományfenntartás, a fékezés, az irodalom folytonosságának megőrzője szerepét. A feladat nem hálás, több támadás jár érte, mint köszönet. A tárgyilagos közönség el kell, hogy ismerje ennek a munkának a hasznos és szükséges voltát. Ha halhatatlanságot nem is kapnak érte, a megbecsülést és tiszteletet joggal várhatják el.

Fábián István.

Julius Meier-Graefe.

Alig néhány hete, hogy több mint egy hónapi budapesti tartózkodás után búcsút vett magyar barátaitól s visszautazott második hazájába, Franciaországba. Most az a tragikus hír érkezett, hogy hirtelenül, rövid szenvedés után örökre lehunyta szemét.

Kidőltével annak a német művészettörténész-nemzedéknek egyik legismertebb tagja távozott az élők sorából, mely a műtörténetírást európai horizonton művelte. Figyelme főképp a XIX. és XX. század eseményeire korlátozódott, de ezen a területen nem ismert országhatárokat. Nem hanyagolta el hazájának nagymestereit, aminek ékes példája az egyik legérdekesebb múlt századi német festőről, Hans von Marées-ről írt háromkötetes, kimerítő monográfiája, de leginkább a francia festészet gyönyörű ívű fejlődését kísérte szeretetteljes figyelemmel Courbet-től és Cerot-tól Cézanneig. A franciák, akik idegenben megjelent könyvekkel nem igen törődnek, talán sohasem fogják megtudni, hogy mit kö-

szönhetnek neki, pedig a francia modern művészet ismertetésében és népszerűsítésében mélyebb érdemei és nagyobb sikerei voltak, mint francia kollégáinak együttvéve. Megírta Cerot, Courbet, Delacroix, Manet, Renoir, Van Gogh életrajzát dúsan illusztrált, hatalmasa kötetekben, amellelt arra is ráért, hogy behatóan foglalkozzék e nagy fejlődés őseivel, a múlt század elején dolgozó angolokkal s arra is, hogy a modern művészet egyetemes képét három nagy kötetben megrajzolja. Közben nagy harcokban vett részt: az elsők egyike volt, ki Böcklin körüljajongott művészetét igazi értékére iparkodott leszállítani, *Spanische Reise* c. könyvével (1910) pedig Greco képeire hívta fel a figyelmet. A szem és a toll harcaiból az igazi háború ragadta ki: a keleti harctéren teljesített szolgálatot és orosz fogságba is került.

A nemzetközi gyászban Magyarországnak külön gyászolnivalója is van, két okból. Az egyik az, hogy Meier-Graefe magyar földön látta meg a napvilágot 1867-ben, Resiczán. A másik pedig az, hogy életének őszén, alig pár éve, Bernáth Aurél berlini kiállításra alkalmával felfedezte a maga számára szólóházájának új művészetét s szeretettel és lelkesedéssel állott melléje. Több cikke jelent meg, legutóbb a *Neue Züricher Zeitung*-ban, melyekben rendkívül melegen foglalkozott e számára addig ismeretlen iskolával. Nem sajnálta a fáradságot, hogy a műveket helyszínén tanulmányozza s hajlott korában, a német-francia viszály egyre komorabb árnyékában ez a felfedezés jelentett neki derűt, színt és melegséget. Többször emlegette, hogy oly szép együttérzést és összetartást, mint amit az új magyar művészek körében tapasztalt, csak Renoir korában és környezetében látott s ebben az összetartásban

nagy események előjelét látta. A halál megakadályozta abban, hogy óriási tekintélyét latba vesse művészetünk európai elismertetése érdekében, de lelkesége és szeretete miatt megérdemli, hogy messzi idegenben domborodó sírjára a német margaréták és francia rózsák mellé a magyar muskátlit is odategyük.

Genthon István.

Szekfü Gyula: A mai Széchenyi. (Eredeti szövegek Széchenyi István munkáiból. Révai-kiadás, Budapest.)

Széchenyi István személye és eszmévilága abban a mintegy száz esztendőnyi időben, melyben e személyiségnek és munkásságának az irodalom eszközei által hatnia adatott, megjárta a közösség-alakításnak szinte minden lehetséges útját. Az élő, dolgozó ember és munkája annak idején tüzeiben állt az étellel együttjáró rokon- és ellenszenveknek. Életműve azonban mégis elindítója lett a magyarság egy új életdarabjának s a rákövetkező kor már csak pozitív megvalósulásokat látott, ha reá visszanezett: a gondolatból híd, szabályozott folyam és tudományos testület lett s az emberi ellentéteket a távolság elsimitotta. Amit századunk elejére, mint Széchenyi-örökséget emlegettünk, alig volt több, mint egy, a sok használatban gömbölyűre koptatott s a nemzeti optimizmust szolgáló szállóige és a multmegértésnek egyfajta kényelmes képlete, melyben jól megfér egymással a valamikor egyéni és nemzeti tragédiát okozó kibékíthetetlen antinómia. A háború utáni nemzeti «recollectio» (mely valójában sokkal sekélyebb járatú volt, mint szükséges lett volna), valamint a történettudomány új feladattudata kellett ahhoz, hogy az élettelen képletből ismét élet bontakozhatott ki. Azok a szövegkiadások, melyeket újabb történettudósaink (Károlyi Árpád, Vizota Gyula, Ferenczi Zol-

tán, Tolnai Vilmos, ifj. Iványi-Grünwald Béla) Széchenyi már ismert, főként azonban újabban megtalált műveiből kibocsátottak, továbbá azok a felvilágosító és elemző tanulmányok, melyek e kiadásokkal együttjártak vagy általuk indítottak, nem feledvén magának Szekfű Gyulának az előbbi művek nagy részét megelőző «Három nemzedék»-ét, mely a magyar XIX. századot éppen a Széchenyi-gondolat mérlegére állította: ezek folyton ható és látható emlékeztetői a tudomány oldaláról megtett életrekelő mozdulatoknak. Maga a közvélemény sem maradt érintetlen a tudomány e munkájának hatásától. A magyar történettudománynak voltak a közelmúltban és vannak ma is oly értékes kapcsolatai, melyek a cselekvő politika és közvéleményformálás, valamint a megvilágító mult-tudomány termékeny találkozását biztosíthatják. A háború utáni idők konzervatív reformgondolatai, majd a száz év előttiék megisméltésének tervezett «harmincas évek», sőt a legutóbbi napok és hetek hangsúlyozott reformlendületei is mind összefüggésbe hozhatók a tudományosság Széchenyit ismét a közönség-alakítás aktív eszközévé előszándékaival. Legutóbb már e folyamat veszedelmei is mutatkozni kezdtek. A valamikori egyetlen szállóige szerepét a Széchenyi műveiből kivett idézetek és önállósított életű szavak tömegei készültek átvenni s a politikai élettől még mindig eléggé táplált magyar rétorizmus a küzdő személység saját testére szabott formáit és tartalmait a tömeghatás stílmódozataivá kezdte átváltani. Szekfű Gyula e könyve azzal, hogy Széchenyi műveit nagyobb terjedelmű szemelvényekben adja át az olvasóknak, e felszíni népszerűsítés megállítója. A kényelmes formulává vékonyult gondolatot ismét visszaviszi eredő helyére, a személyiséghez kötött egy-

szervalóságba, megmutatván egyben azt az ugyancsak egyetlenszer volt szellemi alkatot, mely e gondolatokkal küzdött és velük együtt alakult. Könyve így akkor, midőn a nevelés célzatait és lehetőségeit sem téveszti szem elől, mindenekfelett ahhoz a láthatatlan magyar eldhez, a «nemesség nemességé»-hez fordul, mely egyedül alkalmas az igazi nevelődésre s amely annak idején Széchenyi István egész reformmunkájában is a formálás anyaga volt.

Szekfű Gyula a könyv elé írt bevezetésben, mely egyúttal Széchenyi életrajzát és eszméinek történeti értelmezését is adja, Széchenyi alakját még a magyarság mai kérdései közül kettőnek a megfogalmazásával is idézi. Mindkét kérdés valóban olyan, hogy a rájuk adandó felelet életet dönthet vagy építhet. Az egyik: a magyarság elhelyezkedése más népek és államok között, a másik pedig: belső alakulásunk kérdése. Az elsőre adott felelet szinte a kézzelfogható politikai gyakorlat tanácsait tartalmazza. A másik kérdés a nemzetpedagógia oly teljességét foglalja magában, hogy a felelet nem is lehet más, mint a Széchenyi egész művére és életére való utalás. Éppen ezért ebből a nagy teljességből még egy harmadik világító és iránytjelző vonal emelkedik ki és áll a könyv olvasói elé: a reformer lelki alkat. Nem mintaként az utánzásra, hanem erkölcsminőségi és strukturális elvként. Ez az irányt és minőséget jelző elv él a fiatal Széchenyi naplóiban, az ott irodalmilag rögzített lelki sarkitottság religiózus egyensúlyában, a reformművek első pillanatra körülmenyesnek tetsző, de a szellemi lényeg legmélyére ásó bevezetéseiben s a döblingi hagyaték zseniális iróniájában. Erre a «morale pondus»-ra, melyet éppen maga Széchenyi nevezett így, rátekinteni azoknak, kiknek az élet bárminemű irányító és alakító

hatalmat adott, épp olyan aktuális feladat, mint a mindennap nyílt kérdéseiben a Széchenyi István műveire, szavaihoz forduló gyakorlati tanácskérés. *Kerecsényi Dezső.*

Wass Albert: Farkasverem. (Révai kiadás.)

Mezőség 1928. Ez a dátuma ennek a regénynek. Mai erdélyi magyarok grófok és bárók egy elszigetelt világban, Szamosujvár és Kolozsvár között, ezek a regény alakjai, és mégis, mintha egy Dickens-regényt forgatnánk, olyan a koloritja ennek a finom és különös írásműnek. A szava halk, itt-ott lírai velleitásoktól aláfütött, de ez nem állítja meg sehol az elbeszélés szelid folyamatosságát, inkább továbbbringja az olvasót ama sajátos figurák között, akik nem angol esquirek s nem postakocsin, vagy mailcoachon közlekednek, hanem mint kismizmizett és félreállított erdélyi nemesekhez való, fedeles hintón, a legjobb esetben pedig ötletesen megfoltozott «Drótosfordon» járnak Csudákfalva, Leánytelke, Halasd és Sárosd között, de lelkiviláguk, különöségük még abból a világból való, amelyben a Copperfield Dávid írója Boz álnéven villantotta fel szelleme és szíve tündöklő fényeit. Bár úgy érezzük, hogy csak akkor állt meg a világ körülöttük, amikor Erdély kiesett Magyarország öléből, mikor mindenestől belezuhantak a levegőtlen, kiutat nem adó farkasverembe...

A legsajátságosabb köztük báró Rápolthy Tamásné, akit a fia előtt is «vénesszonynak» becéznek a cselédek. Már csak a bor élteti — az állataikért. Ezidőszent hét kutyája, két farkasa van, de ez a család a regény folyamán kiegészül egy fiatal rókával is, «aki»-t később bekövetkezendő halálakor szabályosan felravataloznak s hosszú, kántáló búcsúztatóval temetnek el... A vénesszony özvegy, két lánya férjnél, nyakán csak har-

mincötéves Jenő fia él. Az is iszik. A kutyák marakodnak, dögletes büzt árasztanak a szobákban, amelyek számukra lakóhelyül szolgálnak, de ott élnek a vénesszony mellett, asztalánál ülnek és becézó szeretetben részesülnek, olyan szeretetben, amelyet testéből való gyerekeinek nem tudott juttatni. Jenőt ép hogy megtűri maga mellett s megalázó életformák közé kényteleníti. Elherdált élet ez a Jenő, indulásakor a csillagokat érezte társainak, most iszapba esett kő, tehetetlenül süllyed. Még egyszer talpra állítja a szerelem. Zenthai Klárinak hívják a lányt, az apja gróf, volt főispán, most ütődött magyar. A leány megjárta Párist, okos, szép, fiatal, tudja, hogy Jenő írónak indult és azt is tudja, hogy most iszik, de a fiatalság még mindig bízik abban a közhelyben, hogy a szerelem mindenható. Ám itt is kiderül, hogy a bizalom nem volt indokolt. Van itt egy másik, sőt egy harmadik szerelmes pár is, finoman megrajzolt figura mind, itt a Bedő Ábrisék házatája, a Zenthayéké, a Szunyoghéké, a Halász Árpád báróé, aki a csörömpölő «Drótosfordon»-on cikázik ide-oda, és mosolyog három vénlány-nak maradt nagynénjén, akik mint valami elvarázsolt hercegnők a mesebeli várkastélyban élnek a világ háta mögött s túl a hetvenen ilyenformán beszélnek egymással: Ha így elhagyja magát, soha sem fog férjhez menni! Valami sajátos gyűjteménye ez a különös, elmaradt embereknek, akikben az a legsajátságosabb, hogy csakugyan élnek, lélegzenek, szeretnek, búsulnak, de Isten különös kegyelméből valami időnkivüliségben, akár a mesék alakjai. Egy helyütt azt írja Wass Albert a három tántiról: Ha egyszer a Mezőségen élnek, messzebb vannak Kolozsvártól, mintha akár Afrikába rejtőzködtek volna el az emberek elől. De ez a regény minden alakjára talál.

Finom, nemeshangú író Wass Albert. Mondanivalója mesészerűen és talán túlságosan kiegyensúlyozottan gördül, minden szava a helyén van, de a hangsúlyt nem szívesen emeli fel. Inkább a színek kapnak valami mély, benső izzást, amikor érdeklődésünket erősebben akarja lekötni. Még a vénasszony tragédiája is szinte «lábujjhegyen jár», pedig elkerülhetetlen ez a könyörtelen vég, ott, a becézett farkasok között, amelyek többet jelentenek neki a fiánál. De nem ez a nagy erővel megírt fejezet állít meg bennünket, hanem a könyv utolsó sora, amelyben fájdalomosan sír föl a panasz az elveszett Erdély után. Pedig csak annyiról van szó, hogy «egy diákforma legény ballag az úton, elnyútt városi gúnyája alól kilátszik a cifra román ing... Nem Csudákfalváról megy Halasd felé: Ciudac felől Campinának tart».

Ezek után az olvasó csak nyel egyet, majd lassan-lassan szárazni kezdi az olvasottakat s végül feldobbanó szívvel érzi, hogy jó volt ezzel az íróval megismerkedni.

Majthényi György.

Tormay Cecile: Virágok városa, szirének hazája. «Úgy megigézte a márványt, hogy lágy viasszá lett a keze érintésétől» — írja Tormay Cecile Orcagnáról, az Or San Michele Tabernaculumának művészeről. Tormay Cecile úgy megigézte a magyar nyelvet, hogy márványnál tömörebb anyaga viasznál olvadóbb lett a tolla érintésére. Ez a páratlan kettősség végigvonul a könyvön: nincs ma magyar író, akinek mondataiban ilyen lendületesen és ilyen lágyan lejt és libeg, feszül és dobog a ritmus. Szeretném olyan szavakkal ünnepelni Tormay Cecile nyelvének numerozítását, mint ahogyan ő ünnepli Firenze virágait és Szicilia hullámain. Az ember belefeledkezik a szavakba és a szavakat hordozó dallamba,

virágok illatát és száruk halk hajladozását, hullámok dübörgését és a lélekzethez hasonló ritmusát látja s szinte a bőrére érzi. Édes és ékes ez a nyelv; édes, mint Botticelli Tavaszának virágai és ékes, mint a déli Madonnák köntöse. Egyben nemes és tartózkodó ez a nyelv; nemes, mint Firenze polgárai, akik családfájukat a Divina Commediára vezetik vissza és tartózkodó, mint Michelangelo Pietája a hangos túristák előtt. Az embernek önkéntelenül az tolul eszébe, hogy milyen szép volna, ha magyar városok és magyar tájak illetnék és ihletnék meg így Tormay Cecile húrjait.

A Virágok Városa: Firenze és a Szirének Hazája: Nápoly és Szicilia messze van tőlünk a térben és a térképen, de Tormay Cecile közel hozza, közelebb, mint egy utazás. Mert megéreztetni azt, amit az Itáliajáró csak második vagy harmadik útján sejtethet meg: a városnak a híres épületeken és a csillaggal jelölt képeken túli feszültségét. Megéreztetni Firenze és Szicilia hangulatának gyökereit a múltban: mítoszban és törtélemben, megéreztetni a szépség teljességét és kissé a tárgyán kívüli okát is. Emlékeket, történeteket, dalokat kapcsol a kövekhez, az utcák fordulataihoz, a templomok szenteltvíztartóihoz. Emberei többek alakoknál: szerves részei a városnak és a tájnak s ily módon halhatatlanok. Mert Itáliában nemcsak az Urbs, hanem minden város és minden táj örök.

Tormay Cecile könyvét Jaschik Álmos a Virágokhoz és a Szirénekhez méltó ruhába öltöztette. Nagyon kifejező a címlap és külön meglepetés a kötés: selyemzsinórral átfűzött hajlékony pergament. Aki szereti a szép könyvet, nem győz eléggé örülni neki. A szövegközti illusztrációk — megint csak őt kell idézni — Botticellit juttatják az ember eszébe,

az ő finom, aprólékos és mégis az egész harmóniáját kifejező rajzait. Jaschik Álmos átvette Tormay Cecile nyelvének szépségét, dallamát, ütemét és továbbvitte őket a vonalak, a fehér s fekete foltok művészetébe. Jaschik Álmos igazi erőssége mindig az illusztráció volt: most pedig szabad kifejezést engedhetett romantikájának és színes képzelőerejének.

A középkori művesek remekei voltak olyan tiszták és gazdagok, mint Tormay Cecile új könyve.

Boldizsár Iván.

Köves Tibor: A barbár. Budapest, 1935. Cserépfalvy.

A barbár a mai magyar fiatalember Párisban. Áporodottságú, szegényes vasutas-kislakásból indult el és Párisban, hogy-hogynem, megnyílnak előtte a született és szellemi kiválóságok palotáinak ajtai, de egyszer csak lejár az ösztöndíjas aranykorszak és vissza kell jönnie szegénységébe, a fülledelevegőjű pesti hónaposzobába és várni kell a jószerencsére — az állásra. Fullasztó kontraszt, láttán vagy végleg kétségbe kell esni, vagy emberfeletti erőfeszítéssel kiszabadulni ebből a nyomasztó környezetből. Távoli lidéré a nagyvonalú élet annak, aki csak hallomásból tud róla, de akit egyszer megcsapott az illata, az vágyik vissza, annak kellene azok a különös formák, kellene a kiválóság adta helyzeti előnyök és az életnek könnyed távolbólnézése, amit igazán az mondhat sajátjának, aki vérében gondtalan ősök egész sorának emlékét őrzi. S amikor a fiatalember végre újra kijut Párisba, mint Eszterházy herceg levéltárosa, mindent vállal, komédiázást és diplomata taktikázást, érzelmekkel való játékot, színlelést, csak hogy jól belefogódzhassék a kiváltságos életük hajójába, hogy örökre részese lehessen a nagyvonalú életnek és valahogy mindenképen

sikerüljön elfedni szeme elől az otthon szegénység-fantomját. S úgy látszik, minden megy, mint a karikacsapás, Páris mindig érdeklődött az exotikum iránt, rokonszenves előtte a barbár, testének vad szépségével, szellemének fölünyes, nyers erejével. S a hatalom árnyékában szeretik őt és számolnak vele, ő meg csak törtet, törtet előre, két öklével a közönyrengetegben és csak akkor áll meg pillanatra, amikor számbaveszi jóleső érzéssel: már vannak tények, amelyek érte és miatta történtek. Valóban úgy van, hogy eléri célját, a Népszövetség tisztviselője lesz, már-már diplomata, annak minden kiváltságával, a nagyhatalmú miniszter társaságába kerül és pillanatok választják el a döntő lépéstől, a nagy kiugrás érzése tölti be egész lényét, hogy most, most, — és az sem fáj, hogy a magyar követ-ségi titkár, a szép gentryfiú szinte sértődötten válaszol az ő lelkes szer-
vusozó köszöntésére, hiszen holnap minden megváltozik, holnap — s a barbár a lélek elé dobott egyetlen érzés-narancshéjjon elbukik. Helyrehozhatatlanul. Mert nem tudja tagadni az érzéseit, az amerikai asszony iránt érzett szerelme barbár szenvedély, korlát nélkül való és feltartóztathatatlan. Ez a szenvedély minden társadalmi formát elsöpör, ez az a misztikus erő, amikor az ősi, civilizációtól és diplomáciától még nagyon messze élő népvándorló óriás vére egyszer valami eszeveszett erővel zúg és hömpölyög, mert a férfiosztón megérezte, hogy rátalált a párjára. A barbár véret nem szűrte és nem finomította meg a sok évszázados múlt és hagyomány, az igazi érzés előtt nem tud hazudni, ő az a bős pogány hős, aki az asszonyt minden tűzből és élet-máglyából kiragadja és hogy másé ne lehessen, inkább megöli. Aztán magát is elemészti. Ez a szenvedély mindent elsöpör a lélekből, ambíciót, kultúrvagyat, itt

még a hatalmas autógyáros lánya sem segíthet a maga első halk szerelmével, cserepesajkú, izetlen csókjával. A barbár a nagyvonalú életben valami végzetes tévedést követett el — az udvariasság elemi szabályairól feledkezett meg. Ezért buknia kell.

De mit jelent ez a törés a karrier prizmáján a lélek nagy katasztrófájához viszonyítva!

Még nem remekmű az új szerző e könyve, de kétségtelen, hogy nagyon meleg, emberi és szépen megfogalmazott írás. Különösen akkor, amikor elhagyják az irodalmi és művészi emlékezései és nem kér többé kissé még dilleltáns módra hasonlatot a szobrok és képek világából. Maga a gondolat sokat ígérő és izgató, léleknek és vérnek és temperamentumnak, multnak és környezetnek ez a szinte drámai erővel ható ellentéte már magában megindíthatja a képzelet játékát és a tárgyilagosság, ami az ilyesfajta tárgyak feldolgozásában annyira kívánatos, az író minden emberi érzése mellett is megvan, nem ítél el végletek között mozgó embereket, nem botránkozik meg életjelenségeken, csak bemutat s legfeljebb kis szánakozás tól a tolla alá ferdeségek felsorakoztatása során. Talán csak az alakjai nem élnek még eléggé, helyesebben, mintha egyetlen aláhúzás hiányát éreznők még néha a jellemek megmutatásában. Nem is egészen fogyatékos ez, talán inkább túlságos közelvalóság, élményszerűség, egyre azon törjük a fejünket olvasás közben, mennyi ennek a regénynek a valóságalapja, mert feltétlenül sok olyan mozzanatnak kell lennie, amit a szerző maga élt át, hiszen környezetrajzainak, helyzetbeállítottságainak azért van ilyen meglepő közelsége. Viszont minél inkább van benne valaki az eseményekben, annál nehezebben tud felülemelkedni azokon, minél közelebb vannak az íróhoz az életben

alakjai, annál kevésbé tartja szükségesnek jellemjegyeik kihangsúlyozását. Köves Tibor eseténél azonban nem fogyatékoságról, csak a kezdet nehézségeiről szólhatunk. S ezekért is bőségesen kárpótol többek között az a sorok mögül előbukkanó gondolat, hogy minden csalódásból és szenvedésből egyetlen kivezető út van és ezt a hit világítja be, de akinek nincs hite, az a zsebébe rejtett fegyvert használja, az többé el nem menekül.

Dénes Tibor.

Két szegedi értekezés.

Baróti Dezső: Dugonics András. Ortutay Gyula: Tömörkény István.

(Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának kiadása.)

Az emberek szívesen keresik hasonlataikat olyan tárgykörben, amelyhez nem sokat értenek. Hogy ettől a szép szokástól el ne térjek, Barótit nehéz, Ortutayt meg könnyű lovashoz hasonlítom. Baróti nagy fegyverzettel indul a harcba, amelynek súlyát nem is titkolja; körülményes, óvatos. Előnyomulása közben megáll, megvizsgálja fegyvereit és az ellenfél megközelíthető oldalait, csak azután indul újabb támadásra. Ortutay egyenesen halad a cél felé, ha nem is vágat, de legalább is üget és közben minden erőlködés nélkül bontja ki mondanivalóját. Céljukat mindketten elérik. Dugonics is, Tömörkény is új színeket kapnak vizsgálódásaik után, s ezek a színek nemcsak az irodalmi értékelést változtatják meg, hanem — különösen Ortutaynál — az élethez is közelebb hozzák a megvizsgált írókat. Baróti tudományosabb, módszeresebb, Ortutay művészebb.

Mindkettőben meglepő a mély és átélt műveltség, amely már túljutott azon a fokon, hogy önmagának imponál és ok nélkül is mutogatja ma-

gát. Ugyanilyen közös vonás az átlagon fölül kifejlődött kritikai érzék, amely önmagukkal szemben is megnyilvánul. Forrásaikat — a részletkérdésekben is — lelkiismeretesen közlik. Az eredményeket nem veszik át gondoskodás nélkül. Ortutay Móra Ferenc néhány tévedését igazítja ki, Baróti pedig alaposabban elolvassa azokat a francia könyveket, amelyek Szerb Antalt a magyar preromantika felismerésére vezették.

Baróti értekezésének legjobb oldala a keret, amelybe Dugonics munkásságát beállítja. A kielemezett írói jellemvonásokban meglátja a korszerű barokk és külsőséges preromantikus elemeket, amelyek révén Dugonics nem a lenézett regényíró már, hanem egy stílus határozott és jellegzetes képviselője. Ortutaynál ez a keret távolabbról a «Heimatkunst», amelyről Tömörkény ugyan alig tudott, mégis magyar úttörője, közelebbről Szeged, a kialakuló vidéki város sajátos szellemével.

Ezeknél sikerültebb azonban értekezésének az a része, amikor azt írja le, hogyan bontakozik ki lassanként Tömörkény sajátos egyéni stílusa a kor általános tárcaírómodorából és hogyan haladja túl kora általános parasztszemléletét konkrétebb ábrázolásával, a transcendentális, vallásos vonások megfigyelésével, szociális érzékével. Tömörkény legegységesebb vonásának a teljes személytelenséget tartja, ami a leírt személyekbe való maradéktalan beleolvadásból, tovább már nem fokozható megértésből fakad.

Ötödik fejezete, amelyben Tömörkény kompozícióját és stílusát elemzi, mintha egy kicsit felületesebb lenne. Stílusa pongyolább, ötletei jók, de nem foglalja egységbe őket. Baróti meg az árnyalatokat nem mindig választja el elég élesen és a lényegyet nem a legrövidebb úton találja meg.

Úgy érzem nem szabad befejeznem ezt a rövid ismertetést sem anélkül, hogy meg ne említsem a fiatal szerzők professzorának, Sik Sándornak a nevét, akinek sokoldalú tehetségéből a pedagógiai látszik a leghatékonyabbnak. A képességeket nem adta tanítványainak, de hogy ilyen érett formában, ennyire kiművelve jelennek meg, abban nem kis része lehetett.

Fábián István.

Szabó Pál: Anyaföld. (Kazinczy Szövetkezet kiadása.)

A milió a háború előtti korszak, vagy vezércikkyszerű kifejezéssel a «Tiszák Magyarországa», amikor már szinte levegőben volt a jövő évek földindulása. Utalást ugyan világosan csak egy helyen olvasunk erre a regényben, de minduntalan erre vall egy-egy fojtott levegőjű mondat, vagy sötétszövésű kifejezés. Szabó Pál paraszt-író nem tartozik azok közé, akik pesti kávéházak üvegjén át nézik a munkás magyar parasztot, «deereszkednek» hozzá s parasztalakjaik arra jók csupán, hogy szobatudós elméleteik szócsövei legyenek. Szabó Pál nem olyasvalaki, aki divatból érdeklődik a magyar föld problémái iránt, annak sem érezte szükségét, hogy a pesti irodalmi élet centrumában részt vegyen, hanem falujának, Biharugrának csendes magányában gazdálkodik, úzi őseinek verejtékes foglalkozását és mellette — ír. Az írás valóban lelki szükséglete azért, hogy ott a Bihar-megyei magyar falu kicsiny álom-körében és művészi szemszögből megsejdíttesse velünk a magyar föld emberének igazi életét. Regénye, az Anyaföld a magyar föld ezeréves kérdése, amit nem tudott megszüntetni sem a jobbágyság eltörlés, sem a zsellérsorból való kilépés, mert örökké ég, lázadozik azok lelkében, akik a kezükkel eke-szarvát tartva pacsirta-dalos regge-

leken fölhasogatják a barna magyar ugart. Hamarjában Reymont «Parasztok»-ját idézi eszünkbe a regény — Szabó Pál regényében is megtalál-
 nók — annak époszi nyugalmasságát, széles hömpölygésű mondatait. A lengyel kántorfiú a varsói Szent János székesegyház padjain vetette papírra a lengyel falút, amellyel gyermekkorában volt ideje megismerkednie. Szabó Pál regényeiben is meg-
 érezzük a párologó tavaszi föld szagát, a széna illatot s nála is nem egy-két személyre korlátozódik a cselekmény, hanem szereplő az egész zsellérfer-
 tály, a falu s még az élettelen tárgyak, tünemények is szerepet kapnak nála és belefolynak szinte a halan-
 dók sorsába. «Az ökrök homlokát fel-
 hők közé emelte a délibáb és a béresek olyanok lettek, mint megannyi király, akik kényeskedve lépegetnek fénylő fogatuk után. Mindannyiszor vakító villanás villant keresztül a pusztán, valahányszor kibillentek a földből a dülön az ekék. A fény hátára vette ezt a villanást, az égre dobta és ezer darabra tépve szórta vissza a földre. Távoli kutak, fák, faluk megemelget-
 ték vállalaikat és ilyenkor alig érte a földet némelyiknek a lábauja.» Ilyen képek, hasonlatok lépten-nyomon megállítják az olvasót, aki méltán elgyönyörködhet a nemesen egyszerű, de izmos nyelv keresetlen szépségeiben. A regény előterében ott állanak a zsupfedeles zsellérporták, a módos falusi házak s mögöttük ott komorlik, mint sötét háttér az urasági kastély. Béresek élete, sóvárgásuk a föld után, vágyakozásuk, hogy végre maguk gazdái lehessenek. A magyar gazda földéhségének és föld szeretetének reális rajza ez a regény. Szabó Pál nem nyúl a humorhoz, hanem a maga komoly valóságában mutatja be a magyar parasztot. A ravaszkodó Csonta bérest csaknem felmentjük, mikor megdézsmálja az urasági magtárt, hiszen sorscsapások

kényszerítik erre. Együtt volt a pénz a földre, amivel megválthatja magát a zsellérsorból, de a kölcsönvevő zsidó megszökött a pénzével, Riska tehene, amelyet eladhatott volna, megdőglött, neki pedig *kell* a pénz, mert szabadságot, földet akart vásárolni magának. A magyar földből kihajtott s féluri módba felcseperedett fiatal kulcsár groteszk és tragikus sorsa — ha nem is tartjuk megérdemeltnek, — valószerűvé és a körülményekből vas-következetesen célba jutottnak látszik az író megokolásában. Rokonszenyünk kíséri kezdet-től Csonta Tercsát, a szép béresleányt, aki azon az uton indul, mint anyja és a többiek a fajtájából, de szerencsésebben végzi. Egészében véve komor munka Szabó Pál regénye, le-
 sűrített keserűség morajlását, dübörgését halljuk ki mondataiból. Szemlélete azonban igaz és egészséges, egészségesebb mint azoké, akik kívülről figyelték és nézték a földet-túró magyar paraszt égető kérdéseit. Célzatosság is van benne bőven, hiszen az Anyaföld írója maga is földműves és azt szeretné, ha az Anyaföld valóban édes anyaföldje lenne minden testvérenek. Ezt a célzatosságot azonban művészetten szűri keresztül Szabó Pál, mértéktartó, sohasem kerül az izléstelenség zsákutcájába. Mint előszavában írja, három kötetben szeretné papírra vetni «a magyar föld ó-testamentumát». «Három kötetben akarok írni, szólani — úgymond — földről, urakról, parasztokról. A valóság az, hogy fájó és keserű lesz ez az írás, de ki meri mondani, hogy romok hátán nem épülhet jövőendő.» Az első kötet, az *Anyaföld* itt van. Ezután kétségtelen fölfokozott várakozással várjuk a többit is. Ez a készülő trilógia — amint az első kötet sejteti — föltétlen művészi elmélyülést jelent majd Szabó Pál írói pályáján.

Mihály László.

Vajthó László: Tanulók szerepe az irodalom tanításában. — A Tanítás Problémái, szerkeszti Vajthó László. — Budapest, Egyetemi Nyomda. 43. 1.

Az igazi humanista nem fásul el a grammatikusok vitáiban. Valami van benne abból a lelkületből, mely a reneszánsz embereit a legkülönbözőbb tereken alkotásra buzdította. A sémákkal szemben ez az újat teremtő tudás.

A ma humanistájának akad még elég gyomlálni valója az elfonnyadt sémák között. A gondolkodás minden terén, de különösen az iskolában, ahol a jövő érik, sokszor a mult mohos törmelékei között.

Vajthó László ilyen fáradhatatlan humanista. Tanul és tanít. Mindakettőt egész lélekkel. Ma, amikor az irodalom iránt való érdeklődés anyagi okokból is, meg az általános fásultság hatása alatt, megcsökkent, az olcsó ponyvairodalom rontása következtében elferdült, neki van bátorsága könyvet kiadni, egész sorozatot indítani és tisztogatni az irodalmi érzék forrásait az iskolában.

Ez a kötete, amellyel A Tanítás Problémái című tanulmány-sorozatot megindította, olyan tanárkönyve, akinek az eleven élet felnyitotta a szemét.

Multunknak minden élő értéke irodalmunkban maradt meg. De az életet csak az élet iránt való érzéssel lehet megérteni és magunkévá tenni. Ez az érzék szól Vajthó könyvéből és ezzel lesz a jövő iskolájának értékes előmunkása.

Megállapítja, hogy azért olyan gyarló a közműveltség, mert a tanulók nem olvassák eléggé a magyar irodalom értékeit. A magyar írók ismerete igen sok iskolában alig terjed túl a kézikönyv keretén és néhány kötelező olvasmányom.

Az iskolai magyar tanításnak végső célja az irodalmi műveltség.

Ezt pedig csak a tanulók önművelésével lehet elérni. Ezért ajánlja, hogy legyen minden tanulónak egy-két valóban kedvelt, alaposan ismert klasszikusa. Ezzel minden tanulónak meglesz a maga témaköre és a gyengébbeknek is mindig több lesz a mondánivalója.

Azzal, hogy a tanulók a maguk írójáról alaposan beszámolnak, alkalmat adnak az egész osztálynak az anyag megismerésére és megbeszélésére. Így alakul ki, ennek hatása alatt az önképzőkörben az «irodalmi szeminárium», megcsappan a túltengő versfaragás és virágzani kezd a műfordítás és könyvismertetés.

Hadakozni kell a frázisok ellen, mondja. Mert ezek teszik felületessé a tudást. Megmérgezik a közéletet. Eddig általában jól érettségiztek azok, akik a kézikönyvet folyamatosan el tudták mondani. Uralkodóvá vált a szólam, a retorikai ügyesség, pedig szónoklatra általában ritkán van alkalmunk, de tudnunk mindig kell.

Ezeket a gondolatokat a szerző ismertette a Budapesti Tanári Körben. A hozzászólások mutatják, mennyire szükség volt erre a könyvre. Vajthó rendszerének bírálata eredményeiben van. Az ő tanítványai kezdték meg régi íróink kiadatlan munkáinak kiadását. A példa követőkre talált más iskolákban is, ahol megértették, hogy nem tilalmakkal kell az ifjúságot a megméltató olvasmánytól visszatartani, hanem izlésük nemesítésével. Ennek pedig végső célja a magyar irodalom iránt való őszinte szeretet kapcsolatának megteremtése. *Hamvas József.*

Vaszary Gábor: Ő. (Nova-kiadás.) Körülbelül egy évvel ezelőtt jelent meg Vaszary Gábor első regénye, amelyben egy párisi kislány és egy magyar festő szerelmét mesélte el megkapó közvetlenséggel és őszinte-

séggel. Most újra előkerül a magyar művész és a párisi kislány, de most Céline-nek hívják és mégis más, csak a kedvessége, önzetlensége a régi. A főtéma most is a gyermekien naiv, önfeláldozó szerelem, de bevezetés-ként szerepel a hűtlen Louise is, a kifejezetben pedig az olasz Din, akinek temperamentuma híven képviseli nemzetét. A másik két nő Céline bájával szemben az önző, asszonyi korlátoltságot képviseli. A férfi főszereplő a régi: bohém, nemtörődöm ember, aki saját hibáit épp úgy ismeri, mint a másokét és épp úgy nem akar rajtuk változtatni. Mintha egy kicsit emberibb lenne ez a férfi, mintha kevesebbet gondolna arra, hogy ő most a regény főszereplője, tehát igyekezni kell érdekesen viselkednie. Kevesebbet fontoskodik, kevesebbet bohémkedik, többet töpreng és többet szenved.

Érettebb, bátrabb a könyv előadó művészete is. Jobban kihasználja a modern regényírás eredményeit. A szereplők lelkében helyezkedik el a szerző és a valóságból csak annyit és akkor fog fel, amennyit a lelki fejlődés szükségessé tesz. Ezen a téren sokszor művészi. Egy séta leírása, a lakás érzelmekkel átszőtt jellemzése felejthetetlen emlékek maradnak. Egyéniségét beviszi írói művészetébe is. Nem akar jellemezni, nem áll neki, hogy most pedig következik a szeretett hölgy szépségének leírása, vagy pedig: most bemutatom, hogy milyen bájos volt a mi szerelmünk. Mindezt szinte akarata ellenére, mint nem fontos dolgokat, véletlenül árulja el és közben egy kicsit szégyenkezik is. Tagadhatatlanul szimpatikus ez az előadói modor, csak azt nem tudom, hogy idővel nem lesz-e unalmas. Most még nem az, de nem tudom elképzelni, hogy ezen a téren annyi árnyalat legyen, amennyi több kötet regényt is ki tud tölteni.

Vaszary — úgy látszik — ment-

hetetlenül a nő körül marad regényeiben. Nem hiszem, hogy valaha is hajlandó legyen más témáról is írni. Igaz, hogy ismeri is. Irodalmunkban a nő eddig mindig bizonyos piederstálon állott, bizonyos titokzatos gőz vette körül, amely nem is annyira a nőkből, mint inkább a férfi szerzőkből eredt. Még akkor is sokra becsülték a nőket, amikor szidták, mint Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, vagy Ady Endre. Zilahy Lajos is jól ismeri a gyengébb nemet és szívesen foglalkozott vele különösen fiatalabb korában, de nem tudott szabadulni attól, hogy állandóan ne lássa benne a másik nemet. Vaszary valahogyan egészen közel férkőzik nőalakjaihoz, csak az embert látja bennük, minden titokzatosság és vágyakozás nélkül. Azt hiszem, ennek egyszerűen az a forrása, hogy alapjában véve únja a nőket. Ez az unalom — mindenestre dekadens tünet — képessé teszi arra, hogy világosan lássa őket és csak emberi értékeiket becsülje.

Az ember elolvassa Vaszary könyvét, jól szórakozik közben és a végén rájön, hogy alapjában véve megint giccsel fogták meg. Az angyali nő, az önzetlenség, a kedvesség és báj megtestesítője nem a világirodalom egyik legelköpöztetottabb giccse-e? Mégsem merek követ hajítani a szerzőre, mert eszembe jut, hogy a világirodalom legnagyobb alkotásai is lényegükben mind giccssek. Ezzel nem akarom azt mondani, hogy az «Ő» a világirodalom legnagyobb alkotásai közé tartozik.

Fábián István.

Cholnoky Jenő: Hazánk és népünk egy ezredéven át. Somló Béla könyvkiadó, Budapest, 1935.

Az idei könyvnapok alkalmával jelent meg Cholnoky Jenőnek, a kiváló tudósnek és egyetemi tanárnak új könyve, amely méltán állítható a Kárpátoktól az Adriáig mellé tudományos felkészültségben s Cholnoky

professzor tudományágának népszerűsítésében. Az új Cholnoky-könyv tulajdonképpen a magyarság történelmi és mai életét mutatja be, azt az életet, amely szorosan hozzátartozik az ország geográfiai vonalaihoz és alakulataihoz. Ha Cholnoky professzor első könyve A Kárpáttól az Adriáig Nagy-Magyarországot mutatta be a különböző geográfiai alakulatokban, mostani munkája a hegyeket és a völgyeket, a síkságokat és a folyómedreket a néppel, sőt a nemzettel tölti ki s így az ezeréves magyarság földrajzi és történelmi, néprajzi és kulturális összefoglalását adja. A tudós szerző Ázsia pusztáiról indul el a magyar nép és a nemzet kialakulásával, majd bemutatja a Kárpátok által övezett Duna-Tisza medencét a történelemelőtti, a római, a népvándorlási és honfoglalási időszakban. Innentől kezdve a magyar történelem vezérfonalja mellett haladva adja Szent István Magyarországot, majd az Árpád-kori országot, az Anjou-uralkodók korának magyarságát és Mátyás magyar nemzetét. A török hódoltság pusztításai, majd az ország és a nemzet újjászületésének korszaka után az Alföld újabbkori fejlődéséről számol be, végezetül a mai Budapest kialakulásának történetét kapjuk és a mai magyarság pontos lelki arculatját.

Százhusz kép kíséri Cholnoky professzor geográfiai, történelmi, néprajzi és kulturális leírását, amelynek minden egyes fejezete lebilincselő és a született íróművész stílusközvetlenségével hat. Cholnoky professzor új könyvében a tudós fölényes, szinte páratlan tudása mellett ez a lebilincselő, élvezetes előadásmód ragadja meg az olvasót. Mintha csak katedrájáról hallgatnók a tudóst, úgy hatnak az egyes fejezetek. Valóban alkalmas ez a könyv arra, hogy könyved, szinte csevegő stílusával a leg-

szélesebb rétegek előtt népszerűsítse Cholnoky professzor tudományát. Az aránylag nem nagy terjedelmű könyvben hatalmas anyag van összegyűjtve, úgy azonban, hogy az olvasó sohasem kap száraz adathalmazt, hanem apró völgyek és medencék ismertetésében is mindig egységes geográfiai, történelmi és lelki képet a magyar nemzet fejlődéséről. Cholnoky professzorban tulajdonképpen két tudós lélek lakik: a geografus és a kultúrhistorikus és a két tudós nagyszerűen egyesül ebben a munkában, különösen ott, amikor az egyes tájak, települések vagy nemzetiségi foltok néprajzi értékeit, szokásait, művészetét, építészeti emlékeit tárja föl.

Cholnoky Jenő tárgyilagos tudós, a népkeveredés és a nemzetkialakulás útjain nem kíséri konok elfogultsággal az ázsiai származású magyarságot, elismeri a nemzetiségi vidékek érdemeit, de sohasem téveszti szem elől azt az igazságot, hogy a magyar nép és a nemzetiségek ezer év politikai, kulturális, gazdasági és geográfiai összetartozósága következtében fejlődtek széttroncsolhatatlan nemzetegységgé és a központi fekvésű magyar vidékek és perifériákon lévő nemzetiségi részek egységes országgá. Ezt a célt bravúrosan, minden zökkenő és erőlködés nélkül tudja aláhúzni és kifejtteni mindvégig. Ezt a célt szolgálja az a százhusz illusztráció is, amely nagyszerű kíséretként csatlakozik a szövegrészhez, illusztrálva a magyarság kulturális fölényét, politikai és gazdasági szupremáciáját a Kárpátok medencéjében ezer esztendő vérzivataros századain keresztül. Végeredményben megállapíthatjuk, hogy a nagyképzetségű tudós és született íróművész legyszerencsebb találkozása ez a könyv, s egyben tudományos fölkészültségű kard és pajzs magyar igazság védelmében.

Gáspár Jenő.

Röpke tollal.

Nadrágtartó költészet. Megyeri Sári versei. Az első a családtagok nyavalyáit sorolja fel. Valóságos klinikai napló. Ebben a családban, ha uzsonnához terítenek, a cukortartóban szacharin díszleg. Sok köztük a cukorbeteg. A versek közt is. A cukrot még a farkasírmés, neobiedermeverből kapták. Az inzulint affektált álmodernséggel szeretnék hozzáadagolni, prozai intimitásokkal fűszerezve a pipiskedő muskátliromantikát. Bár a költőnő erösen állítja, hogy un „próbálni és ragaszkodik a régi vacakaihoz”. Mégis próbál. Merész próbál lenni. Dantét hozza össze a lóversenyterrel. Csak aki a verseit olvassa, nem hiszi el neki, hogy ő viszont Dantét olvas vasárnap délután. Sátoros ünnep. Csak a nadrágtartót hisszük el neki. Mert verset ír a nadrágtartóhoz és így intonálja a hasznos ruhadarab körül lelkendező ódát: «Gazdádát hányzor lázítottam ellened, mért visel? Már rég nem vagy divat», hasonlót mondhatnánk az efajta modernkedésről is, hiszen az egész nadrágtartó-óda nyilvánvalón nyárspolgár riasztó céllal született. De egy fecske még nem csinál nyarat s egy nadrágtartó sem tesz valakit Apollinaire-re. Csak Szőnyi Istvánért kár. Mit keresnek az ő finom rajzai ezek közt a versek közt? —

Bakóczy Károly német antológiája. Hangszorgalommal készült munka. Nincs is párja szorgalomra irodalmunkban. Felöleli az egész német lírát a névtelen Minnessängerektől egészen a legmodernebb expresszionistákig. Százhusz költő négyszáz versét adja. Mégsem teljes. Theodor Däubler például hiányzik a gyűjteményből, mi több George is. Pedig ezek az újabb német líra legkimagaslóbb tehetségei közé tartoznak. A fordító nyilván nem tudott ezeknél megbírkózni a technikai nehézségekkel. A többieknél megbírkózott. Sajnos, úgyszólván minden fordításnál érezzük ennek a bírkózásnak a veriték szagát. A fordítónak semmi gondja arra, hogy a költők egyéni hangját, verseinek különös zenéjét visszaadja. Ugyanazzal az akadozó, botnyelvű magyarsággal fordítja Walter von der Vogelweidet, — mint Rainer Maria Rilke-t. Ilyen féle költői szabadságok mint «Tudod a hegyet s felhős ösvényét» nem csak Goethe Mignonjában, hanem Franz

Werfel verseiben is előfordulnak nála. Nagyon gyakran szóról szóra fordít, mit sem törődve azzal, hogy hangzik ez magyarul. Werfel egyik sorát így csendíti vissza: «Midőn *tevésed* kéjjel öldökölt...» Öldöklő fordítások ezek. Mindent megengednek maguknak egy rím kedvéért, amelyről végül kislül, hogy rímnek is becstelény rossz. Így lesz például Goethe patkányfogójából patkányvadász. Efélé példát ott lehet találni, ahol az ember taláalomra felüti a vastag könyvet. Közel egy ezred költészetét öleli fel a fordító s az egészben alig akad a költészetnek egy ezredrésze. —y—

André Gide: A Vatikán pincéi. (Franklin-Társulat).

A fordításokra utalt magyar olvasó elképedve teszi le ezt a könyvet, hiszen a Gideről szóló kritikákban ilyeneket olvashatott: «Ez a makulátlan és kristályos anyaggal dolgozó író... Egy hosszú sor nagyszerű könyv életrehívója... A lélektani valóságoknak olyan pontos és ragyogó fényképeit készíti... Példátlanul szellemes... nagyvonalú» stb. És a magyar olvasó előbb «A meztelen»-t, majd «A Vatikán pincéi»-t kapta a kezébe, egy hideg eszű, de rosszillatú beteges vágyaktól hajtott frónak száraz és érdektelen munkáit, amelyekről akaratlanul is Wilde jutott az eszébe, akinek írásaiból csakugyan kiragyogott a magasabbrendű szellem, a finom ötletesség, a költői lendület és szépség. De ebből a két munkából? Ezek után az olvasó csak azt kérdezheti: Hát ez az író hivatása, a civilizáció diadala, a magasabbrendű morál? Hol ezekben a zsenialitás? Kinek telik öröme, élvezete ezekben az írásokban, ahol a verejtékes kiagyaltság és a felületes jellemzés hiányosságai csak bosszúságot okoznak. Ha Gide csakugyan olyan nagy író, amilyennek némely kritikus mondja, akkor a kiadó hibája, hogy nem azokat a munkáit juttatja a fordításra utalt olvasó kezébe, amelyekből a francia író kiválósága kitűnne, mert «A Vatikán pincéi»-t olvasva, örökre elmegy az olvasó kedve Gidetől, akármilyen izes és gondos Király György fordítása.